

Спогади

Михайло Луцький

ІСТОРІЯ МОГО РОДУ

ВСТУП

Підготовляючи до публікації цей уривок споминів мого діда, Михайла, я добре зберіг в пам'яті його постать в 1930-х роках, коли я його бачив у Львові. Хоч низького росту, він був кремезний дідусь, який завжди вмів щось веселого розповісти. В своїх споминах, які неповністю збереглися до нашого часу, він цікаво розказує про свій рід — Луцьких-Вадюків з якого вийшли видатні провідники Галичини. Уривок, який тут друкується, відноситься до часу від народження Михайла в 1858 р. до часу його одруження — 1883 р. Він дає неповторну картину життя тодішньої української шляхти. Михайло Луцький помер у Криниці в 1944 р.

Юрій Луцький

Третій син мого діда був мій батько, Василь. Василь хотів оженитися, але не мав еще хати.

В Луці жила шляхетська родина Городиських. Вони мали досить гарне господарство і мали двох синів, Платона і Софрона: оба були інтелігентні. По породі третьої дитини, дівчини Петронелі, мама тої дитини померла. Ті Городиські були спокревнені з Маляновським, властителем гарного фільварку в Ступниці, Самбірського повіту. Той Маляновський приїхав на похорон Городиської зі своєю жоною, а понеже Маляновські не мали своїх дітей, взяли маленьку Петронелю на виховання. Вони виховували малу Петронелю як свою дитину. Як Петронеля піросла, віддали її до конвікту до школи у Львові. По закінченні едукації вернулася Петронеля до Ступниці. Як виросла Петронеля на панну, удалося Василеві, мому батькові, оженитися з тою Петронелею. Понеже Василь (мій батько) не мав еще ніяких будинків в Білиці, замешкав при Маляновських в Ступниці. Юстин Маляновський на протязі двох літ побудував в Білині для Василя і Петронелі, як на ті часи, гарні будинки і ціле урядження до двох покоїв і до кухні. Всі меблі були дубові, до нині добре їх пам'ятаю.

В Ступниці уродився мій найстарший брат Антін.

В третім році по шлюбі, по побуті в Ступниці, приїхали мої родичі з малим Антосем до Білини. Я забув ще, що в Ступниці жив ще другий Маляновський: вони не мали дітей, бо мали двоє і ті померли. А були Маляновські також багаті. Ті другі Маляновські не помагали в Біліні будувати і для того зложили у Львові, в «форум нобіліум», в посагу для Петронелі 1500 дукатів. Я пам'ятаю, що ті Маляновські зі Ступниці приїжджали до родичів кілька разів, а кожний раз чвіркою коней; з початку дуже гарними, а пізніше уже не конче дібраними кіньми, але все чвіркою. Як мені оповідала покійна мама і інші люди, то мій тато в перших 10-тьох роках мав дуже добре господарити в Біліні. Заложив гарний сад і став. Але, як вибрали його на префекта (шляхетського війта), змінився дуже, з кожним роком не корисніше. Ті літа не корисні для нас, то є для родини, пам'ятаю дуже добре: а були то тяжкі, прикрі і страшні часом. Дуже прикро мені приходиться писати за дуже прикрі «екстраваганції» мого батька, але уже мушу, бодай дещо коротко, бо на все не стало би тої книжечки.

Село Білина було дуже велике і називалося Білина велика, замешкана 80% шляхтою, а 20% хлопами, які були переважно бідні. Яко префект, батько мав щоденно багато різних справ шляхетських. По кожній справі, чи закінчилася згодою сторін чи інакше, не обійшлося без горілки. По тій причині занедбав батько свою господарку, а що гірше розпився. Любив в осені полювати тільки з хортами на зайців. Мав дуже добрі хорти і два сильні великі пси: один називався «Лапай», а другий «Тримай». Ті два пси були на се призначені: як трафився лис, то хорти здоганяли його скоро, але не могли лисові нічого зробити, бо лис хортів кусав, а хорти були делікатні, отже тільки задержували лиса, аж прибігли Лапай і Тримай і вони вже не дали лисові втекти. Як їхалось на полювання з хортами, по пани їхали на конях, а все їхало двох добрих хлопаків на добрих конях. А то на те, щоб як хорти зловили зайця, то ті хлопаки на добрих конях (бігунах) гнали гальпом, щоб Лапай і Тримай не подерли зайця. Часом привозилося кілька або і кільканадцять зайців, але скільки найліпших коней здихавичіло або й згнуло! Як бракло таких коней, то батько добирав такі і купував. При тому любив в карти заграти, а як грав в карти фербля, пив. Як уже був п'яний, програвав все. Найгірше було те, що кожного четверга їздив до Самбора, а часто в понеділки до Дрогобича. Там знали жиди батька і втягали його на фербля. І мається розуміти, що кожний раз він програвав. Трафлялося таке: одного разу в Дрогобичі програвав всі гроші, які мав, то давав жидам квитки на корови, які собі виберуть. Уже раз, за моєї пам'яті, приїхало в Дрогобича 3-ох жидів з квитками на дві корови, які тато програвав. А тата не було дома, як звичайно. Мама моя казала замкнути стайню і сказала жидам: «Я коров не дам, корови всі мої, мій муж не мав ані одної корови власної». Жиди покрутилися і відїхали без коров.

Але, що було найгірше, то що батько любив запиватися і розбиватися. Батько мав багато прихильників-п'яків і кільканадцять сильних хлопів, яких часто запоював. Між шляхтою були також родини багаті і любили напиватися і битися. Часто приходило до бійки між батьком а компанією шляхтичів з другої сторони. Батько був надзвичайно сильний, сам двох-трьох не боявся. Як прийшло часом до більшої бійки, то прихильники батька зі шляхти і сильні хлопи, що належали до батькової сторони, добре билися, бо знали, що потім буде добра п'ятика. Нераз було так, що батько по такій виграній бійці, в ночі приходив з цілою компанією прихильників своїх з криками і ліхтарками. Ми, діти, будилися зі сну і плакали, бо не знали, що сталося. Мама зривалася зі сну і дуже знала, що її чекає. Тато кричав, щоб мама лагодила їду. А горілки приносили хлопи досить з коршми на рахунок батька. Мама мусіла лагодити їду; а я зі старшим братом Леоном мусів співати пісні, які батько наказав — майже самі польські.

Батько, який силач був мій батько, але таке життя і пиянство зломали його на 48-ому році життя. Помер в році 1871-ому, 25 марта. По смерті батька zostались ми матеріяльно бідні, вирятувало нас те, що мама була дуже добра господиня. Вона навчила нас всіх дітей працювати і приноровитися до біди. І сама працювала тяжко.

По смерті батька лишилося 4-ох синів і 3 доньки.

Найстарший син Антін (уроджений в Ступниці), другий був Нікодим, третій Леон, четвертий я — Михайло, і Настуня і Юльця і Анеля.

Я забув про одну річ написати, яка буде пізніше дуже важна, а те, що сталося з посагом мами — 1500 дукатів! В році 1848, як знесено панщину, поїхали мама з татом відібрати посаг 1500 дукатів. Як відібрали ті дукати, забавили у Львові кілька днів. Мама накупила що їй було потрібне, а тато купив звій, а властиво решту звою, прекрасного й дуже доброго сукна гранатового. З того сукна дав собі зробити гарну чамару. А з решти того сукна зробилося пізніше чамари для найстаршого брата Антося і для мене, як мене відвозили до школи до Дробогича.

По 1848-ому році хлопи з утіхи знесення панщини дуже пили й продавали поле. Мама мала гроші і купувала поле від хлопів, котре межувало з нашим, або більші нивки. Також купила гарний город (без хати) від хлопа Дешевого. І той город названо Дешевівка. З тих (маминих) грошей вложено також на ріжні вклади в нове господарство. Є ще одна, дуже важна річ, яку я забув написати. Як мій батько чувся вже дуже слабим, запропонував мамі, щоб вони обоє поділили свій маєток дітям, а то, щоб мама своїм полем вивінувала три доньки, а тато своїм — чотири сини. Мама згодилася на се і так зробили за життя. Мама виповіла собі мешкання на доживоття і лишила собі город Дешевівку. Батько боявся, щоб мама не вийшла еше замуж, так говорили люди-сусіди.

Доброго що лишилося по батьку? — Лишилася гарна худоба рогова, але то була мамина, і три пари коней. Про худобу дуже дбала мама, а про коней брата Нікодим і Леон: а властиво цілий інвентар був мамин. Що злого зістало по батьку? Будинки не конче в добрім стані, а поля також занедбані, довги і що найважливіше, не конче гарні спомини. Як я уже згадував, то вирятувала нас мама, бо навчила нас працювати і щадити. Один син, Нікодим, для того, що тато пив — в своїм житті не мав ніякого алкоголю в устах — не курив, а дуже працював. Другий син — Леон — працював також, але більше був спритний і в житті повелося йому зробити кілька добрих інтересів і доробився значного маєтку, чого йому заздриств Нікодим. І кілька літ жили в гніві. Вони оба господарили в Біліні добре. Найстарший мій брат Антін скінчив правничі студії, вступив до суду окружного в Самборі, був ад'юнктом в Старій Солі, в Старім Самборі і в Самборі, а начальником суду в Кутах, потім радником в Станіславові.

Тепер зачинаю писати про себе.

Третій син був я. Я уродився в Біліні, дня 22 жовтня 1858-го року. Від третього року життя пам'ятаю до нині важні факти і події в родині. Пам'ятаю, як мама і сестри і сини Нікодим і Леон ходили в літі жати і кожне з них мусіло нажати по дві копії. Як я мав чотири роки, то й мені не дала мама дурно сидіти. Моя мама тримала дуже багато гусей, ніколи менше як сто. В четвертій і п'ятій році життя пас я стадо гусей. Одного разу прийшли до мене хлопці зі села і сказали: — «Ходи з нами бавитися, та гуси будуть сами пастися». — І я пішов. Ми збирали сітник і робили (плели) собі високі «чако». Тимчасом зайшли гуси, на щастя в наш, овес і нарobili великої шкоди. Хтось дав знати мамі. Мама прийшла, то було недалеко від нашої хати, з прутом і виганяє гуси. Я то побачив і прибіг помагати гуси виганяти. Бо то не так легко вигнати тільки гусей зі збіжжя! Як ми вигнали гуси з вівса, тоді зловила мене мама лівою рукою, а правою біла мене прутом аж до хати — більше в житті мене не біла, бо не було за що. В п'ятій році нераз збудили мене раненько, висадили на коня і я до снідання мусів коні попасти, правда, на пастівнику близько хати. В шостім році я пас худобу, около 20 штук, а часом і коні — як не були в роботі, — правда разом із пастухом стрічного брата Володислава, на пастівнику. Часом було весело, принесли ми собі дров з дому, або один з нас назбирав сухих галузок з вільшини: палили огонь і пекли бараболю, а в осені кукурудзу. Я пам'ятаю, що я побудував собі буду на пастівнику. Раз, під час вакацій, вийшов мій брат Антін до мене на пастівник і оглядав буду. Так дивувався, що я побудував сам таку буду, що пішов додому і випровадив маму, щоб подивилася сама на тоту буду! Незадовго прийшов з мамою і показує буду і сказав: «*Bedzie mama miała z Michasia kiedys budowniczego!*» Мушу додати, що мої родичі ніколи між собою не говорили інакше, тільки по-поль-

ськи. Таксамо найстарший брат Антін говорив тільки по-польськи. Мама зі всіма рештою дітей говорили тільки по-українськи. По 6-ому році справили мені чамарку з гранатового сукна, купленого у Львові, але не знаю, чи з нового лишили для мене, чи може переніювали з братової — і відвезли мене до школи до Дрогобича.

Мій брат Антін був тоді в 8-мій клясі і мешкали-сьмо разом. Я ходив через 4 роки до народної школи до Василян у Дрогобичі. Василяни били учеників безпощадно. Не було ученика в клясі, щоб не був битий — що правда, то треба признати, що били добре, але учили ще ліпше. Кожних вакацій, як я приїхав додому, я пас товар на пастівнику.

Ніхто мені не сказав ані одним словом, що мені лишив щось тато. По скінченні 4-тої кляси народної школи, приїхав я додому і пас товар на пастівнику. А Нікодим і Леон казали мені, що уже більше не буду ходити до школи. Але, як вакації кінчалися і треба було їхати до школи, приїхав мій найстарший брат Антін і запитався мами: — «Czy mama ma wszystko gotowe dla Michasia, aby go odwieść do szkoły?» — Мама відповіла, що не має, бо Нікодим і Леон не хочуть дальше Михася посилати до школи. Тоді Антін сказав — «Co, Michaś musi chodzić dalej do szkoły. Proszę mame, żeby przygotowała wszystko dla Michasia i jakby to mogło być jutro gotowe, to jutro odwieze Michasia do Drohobycza do szkoły» — Мама відповіла, що назавтра може бути все готове. І на другий день відвіз мене Антін до Дрогобича. В Дрогобичі умістив мене у пані Полякової на станції. Понеже іспити до I-ої кляси гімн. були аж третього дня, то брат Антін зачекав, чи я здам іспит. Я здав іспит вступний до I-ої кл. дуже добре.

Пані Полякова мала двох синів і малу доньку; старший син Вацлав ішов до IV-ої кл. гімн.: брат заплатив пані Поляковій за місяць і попросив, щоб син її, Вацлав, помагав мені в науці по два гульдени місячно. Син п. Полякової був дуже пильний. Учився вечером і вставав дуже рано й учився. А я кожний раз учився з ним разом вечером і рано. Як я відїжджав до школи, сказали мені брати Нікодим і Леон, що вони не будуть мені могли багато помагати, «бо як сам знаєш, яка біда коло нас!» Вони не хотіли, щоб я ходив до школи, тільки щоб я їм помагав в господарстві. І додавали, що «тобі тато нічого не лишив». — Але мама сказала, що за станцію буде платити і вікт «будеться тобі щотижня посилати». Я по двох тижнях зміркував, що мені не треба помочі Вацлава в науці; відказав йому. Ще мушу написати, що моя мама мала надзвичайну пам'ять, а рахувала без олівця ліпше й скорше, як найліпший жид. Прим. одного року, ще за життя, батько винаймив Давидові Германдерові з Луки пасовисько на Пастівнику. Давид пас на Пастівнику яловиці і воли. Одного разу приїхав подивитися на свою худобу і прийшов до мого батька. Батько запитався його, чи вдоволений з товару свого. Він відповів, що ще не знати, як то випаде. «Ale wie Jegomość co, ja chet-

nie sprzedalbym Jegomościowi to bydło, i nie drogo». — Батько запитався його: — «A ile Dawid by zadal»? На це Давид відповів: — «Ja zadam od Jegomości tak: pierwszego dnia 1 krajcer, drugiego 2 kr., trzeciego 4 kr., 4-tego 8 krajc. i tak dalej do 21 dni». — Мій батько сказав: — «To chyba Dawid zle sie obrachowal, jak to Dawid na serjo tyle tylko zada, to ja bez namyslu sie zgodze». Мама моя через той час рахувала собі в голові. Я був при тому. Як батько витягнув руку до Давида, щоб він прибив, мама прискочила, злупала батька за руку і сказала: «Bazyli, co robisz? Tu na calym majatku nie masz tyle pieniedzy, ile to wyniesie»?!. — І потім вирахувала батькові, яку то суму виносило. — А яка мама була порадна, наведу один випадок. Як я вже писав, що мама тримала багато гусей, підскубувала, робила подушки, перини і пернати, а часом ще й продавала пир'я. Кожної зими годувала гуси, на дві рати, на смалець. Як я вже був в І-ій кл. гімна. (батько помер, як я був в ІV кл. нар. школи), в зимі привезла мама на двох санях годовані гуси до Дрогобича на продаж. Стала на Ланах (жидівській дільниці); зараз збігли жиди й жидівки купувати ті гуси. Обступили обоє саней і починають пробувати, чи добре уговорані. Гуси були шнурами пришнуровані. Зачинають розв'язувати, мама кричить, щоб гусей не витягали з під шнурів, що можуть помежи шнури помацати. Тимчасом жиди розв'язали кілька гусей, і дві жидівки приступають до мами з 2-ма гусками і питаються, по скільки мама жадає за ті гуски; і зачинають торгуватися, а тимчасом жиди, а було їх дуже багато, порозв'язували гуси і зачинають з ними утікати. Мама кричить, але то нічого не помагає. В тім побачила мама поліцай, який стояв недалеко і приглядався тому. Мама звертається до нього о інтервенцію і поміч, а він сказав, що не може нічого порадити, бо уже гусей на санях не було і тих жидів не було. Я був в школі, бо тоді була наука і пополудні, і не міг нічого видіти. Як жиди всі гуси закрали, мама пішла до магістрату на скаргу до бурмістра, а був тоді бурмістром Зих, поляк. Розповіла мама бурм. Зихові, а він сказав: «Coz ja Pani na to poradze?» — «Мама відповіла: «Nikt inny nie moze mi w tym wypadku poradzić, tylko Pan, jako burmistrz». Pan Zych odpowiedzial, ze nie moze nic poradzić temu. — Тоді мама сказала: «Jakich policjantow Pan trzyma? Jeden z policjantow stal opodal od miejsca gdzie sie to odbywalo i wcale nie bronil mie od tego rabunku, gdym sie do niego o pomoc zwrócila. Oswiadczam Panu burmistrzowi, ze nie wstapie ztad tak dlugo, jak dlugo Pan mi nie pomoze odebrac moja prace. Ja biedna wdowa i ten dochod z gesi to moj największy dochod». — Pan burmistrz widzi, ze nie tak latwo rozstac sie z ta Panie i zastanowil sie chwilke i rzekl: «A poznalaby Pani tego policjanta?» — Мама відповіла: «Z pewnością». — Pan burmistrz kazal zawolac kilku policjantow, ktorzy wowczas byli w magistracie, ale matka moja nie poznala miedzy nimi tego, który przypatrywal sie jak zydzi kradli gesi. Wtedy p.b. powiedzial — «dzisiaj nie mozna juz tej sprawy zalatwic, bo juz

jest pozno. Prosze przyjsc jutro rano o 9-tej godzinie, ja kaze zwolac wszystkich policjantow, a jak Pani pozna tego, ktory to widzial, to moze da sie co poradzić». — Я вернувся по 4-тій годині зі школи і застав маму на станції моїй. Мама всім розповідала о тім, що сталося з її гусьми. На другий день рано пішла мама до магістрату. Всі поліцаї були вже зібрані. Тоді п. бурм. сказав до мами, нехай покаже того, котрий був і приглядався тій крадежі. Мама зараз пізнала того поліцаю і показала. Тоді п.б. так сказав до того поліцаю: «Naprzod tracisz sluzbe, pojdiesz do kryminalu i musisz tej Pani zaplacic za gesi!». — Поліцай зачав плакати і просити п.б. Тоді п.б. сказав: «Ty pewnie jako policjant i rodem tutejszy musisz znac i poznasz tych zydwow ktorzy gezi kradli. Jak chcesz, ja dodam ci jeszcze dwoch policjantow do ciebie i idzcie poodbierajcie te gesi ile ich bedzie». — А якбы gesi juz nie bylo, to zapytal sie matki po ile sobie liczy — po tyle maja zaplacic. — Пішли поліцаї і диво, більше як половину тих годованих гусей відібрали, а за решту гроші принесли до-полудня! Мама подякувала п. бурмістрови за таку пораду, гуси продала ще й залагодила собі якісь справунки. І поїхала додому, а мені, пам'ятаю, лишила для мене цілого ринського. То, здається, варта було написати і я для того написав!

Я в тому році перебув дуже тяжку і прикру хворобу — «червінку».

Я пильно вчився попри Вацлава вечером і рано і за те дістав я свідоцтво з відзначенням 5-ту льокацію, тоді були еще льокації.

Як я приїхав на вакації, то мої брати не тішилися з мого поступу, лишень тішилися, що буде кому пасти худобу. І я пас. По вакаціях мій брат Антін вступив на практику судову до окружного суду в Самборі і для того і мене по вакаціях відвезли до школи до Самбора. З братом було мені незле.

Року 1873 під час вакацій мій брат оженився, на жаль з полькою. Як я був в III кл. мешкав у брата і не було мені зле. Якось в тому році, не пригадую докладно в котрому місяці, зістав мій брат заіменованій платним авскультантом і перенесений до Старої Солі. Як я був в IV кл. мешкав я на станції у пані Бучек-вдови. Вона мала мешкання з 2-ох покоїв і кухні, під но. 2 на I поверсі в ринку. Один pokій був малий, а другий дуже великий. Вона тримала учеників в тім великім покою, а сама спала в малім. В тім великім покою мешкало нас 4-ох: Йосиф Білінський VII кл. родом з Луки, Філарет Гладиллович в VI кл. родом з Хирова, я з Білини і Теофіль Чайківський з Викот. В тім році вийшла замуж моя сестра Юлія за Івана Білінського, який мав досить гарне господарство, а не мав уже родичів. Понеже моя мама дуже любила сестру Юлію, більше перебувала у сестри. Я потерпів на тім, бо мої брати Н. і Л. не дбали за мене, не прислали мені регулярно віктуалів і не таких, як мама була дома. Того року, то є кінець 1873 і початок 1874 я був занедбаний, ніколи того забути не можу. Снідання майже ніколи не мав, на обід була каша — і

як довго мав я своє масло, то посмарував собі, а як не було масла, то надробив собі до каші-рідкої звичайно, черствого хліба і то був мій обід. На вечерю, як був хліб і масло, то хліб з маслом, а як не було масла, то кавалок пісного хліба з'їв.

(Продовження в наступному числі)